

Verners Kūfuss SPĒLĒJOŠS CILVĒKS

Trīskārša bērnu spēles sakne un izglītība

Šodien vārds izglītība tiek lietots visai bieži, bet ar to būtībā ir domāts process, kurā bērni tiek sagatavoti lietderīgai funkcionēšanai saimniecības jomā. Līdz ar to izglītības jēdziens ir ļoti ierobežots. Tas tiek pielīdzināts kādai profesijai noderīgu informatīvu zināšanu apgūšanai, kas bērniem tiek piegādāta no ārpusē pēc pieaugušo izvēles ar mērķi izaudzināt viņus par valsts sistēmā efektīvi funkcionējošām būtnēm. Tāda šodien ir izglītība. Bieži var dzirdēt tādas jēdzienus kā „darba tirgus”, „konkurēt spēja”, „sociālā kompetence”, „selfmanagement” utt.

Bet īstenībā izglītēt (vāciski *bilden* – veidot) var tikai to, kas ir. Kaut ko veidot no akmens, uz audekla vai būvēt kādu ēku var tad, ja materiāli ir pasīvi. Savukārt cilvēku var veidot tikai tad, ja ņem vērā šim cilvēkam piemītošās likumsakarības un iedzimtos priekšnoteikumus. Cilvēka būtnei jau kopš mazotnes ir nepieciešama iespēja **darboties pašai**. Līdz ar to bērns ir gan veidojamais materiāls, bet vienlaicīgi pašdarbīga būtne. Tas nozīmē, ka būtībā **cilvēks var tikai pats sevi veidot**. Kurš neņem vērā šo pamatpatiesību, tas nekad nerasnīgs īsto izglītības efektivitāti, nesagaidīs tās īstos augļus. Galu galā es nekad nevaru izveidot bērnu no ārpusē, man jāpieslēdzas viņa no iekšpuses **veidojošajai gribai**.

Ja tas nenotiek, tad no ārpusē uzspiestā „izglītība” jeb veidošana, kas nesaistās ar pašveidošanās gribu, ir labākajā gadījumā tikai sen pazīstamā iegaumēšana. Augošais cilvēks saņem savas rīcības, domāšanas un jūtu paraugus no ārpusē un pats paliek pasīvs tur, kur viņam, sekojot paša individuālai būtnei, būtu jārada kaut kas **jauns**.

Kultūra gadu tūkstošiem ir attīstījusies pateicoties arvien jauniem soļiem un lēcieniem, kas veda pie kaut kā jauna. Tas vienmēr notika pateicoties atsevišķiem cilvēkiem, kuri pāri visam ierastajam un iemācītajam atklājuši jauno un iepazīnuši nepazīstamo.

Kādas tad ir šīs pašveidošanās spējas, kas piemīt katram cilvēkam, saknes? Ja mēs aplūkojam cilvēku vienlaicīgi kā fizisku un garīgi dvēselisku būtni, tad tās ir **trīskāršas dabas** spējas. Šodien valdošais uzskats, ka cilvēks esot tikai ķermenis un bioloģiska mašīna, kas ir manipulējama no ārpusē, neatbilst īstenībai, ko mēs pārdzīvojam pie sevis un pie bērniem. Tikai tad, ja mēs redzam cilvēku kā garīgu būtni, kurai jāiemājo miesā un jāizveido tā par savas dzīves instrumentu, mēs varam tikt pie saknēm, no kurām mēs paši sevi veidojam un no kurām mūsu bērni – ar mūsu palīdzību – spēj sevi veidot.

1. Kultūras atkārtojums

Garīga būtne, saukta individualitāte, ko mēs satiekam ikvienā bērņā, nenāk pasaulē kā tukša lapa, bet gan apveltīta ar stiprām un vājām pusēm, kas norāda uz dziļu un tālu pieredzi. Tas ir izskaidrojams ar reinkarnāciju, ar atkārtotu iemiesošanos uz Zemes. Ikvienā bērņā mūsu priekšā ir būtne, kas nes sev līdzīgu pieredzi no daudzām agrākām dzīvē, vispirms neapzināti un tomēr efektīvi. Šajā pieredzē ietilpst arī **ar dažādām kultūrām saistītie pārdzīvojumi**. Visas cilvēces kultūras individuālā veidā dzīvo katrā bērņā, šodien bieži vien visai skaidri redzami tam, kurš paša kultūras pieredzi praktiski izmanto strādājot ar bērniem. Līdz ar to arī katra bērna spēle nav vis vienkārša leksana, bumbas sišana un ripināšana vai ņemšanās ar lellītēm, ko mēs it kā labi pazīstam un kas visiem bērniem izskatās vienādi, bet gan tā ir **taustišanās pēc kultūras attīstības procesā valdošo likumsakarību pirmelementiem**, ko katra atsevišķa cilvēkbūtne ir pārdzīvojusi jau daudzas reizes.

Tādējādi viena no izglītības un līdz ar to pašveidošanās saknēm ir pagājušajās dzīvēs gūtā kultūras pieredze. Ja bērns tēlo bruninieku, ķēniņu, ķēniņieni, Mariju, ganu, eņģeli, jūras laupītāju, tad tas nozīmē, ka šie un daudzi citi tēli dzīvo viņā no paša pagājušās pieredzes. Lai pareizi apietos ar šiem pieredzes dārgumiem, bērna spēlē jāievēro sekojošās likumsakarības: **Ikviens bērns spēlējot vecumā gribētu kaut vai nedaudz pieskarties pagājušo kultūras periodu pārdzīvojumiem, līdz ar to, piemēram, arī desmit Aristoteļa kategorijām kā pasaules uzbūves elementiem, kas noslēpumainā kārtā ir saskatāmas katrā spēles mirklī.**

Bet ja mēs iedzījināmies sājā likumsakarībā tālāk, tad tā skanēs šādi: bērna spēlē īsi un jutekliskā formā gribētu atkārtoties viss pasaules tapšanas process. Tas savukārt nozīmē, ka visas matemātiskas, arhitektoniskas, muzikālas, ķīmiskas, bioloģiskas, ģeoloģiskas, fizikālas un mākslinieciskas likumsakarības grib tikt uztvertas un sajūstas spēlējošā bērna pētījumu ceļā, lai sasniedzis pilngadību viņš varētu nonākt šeit, šajā pasaulē un justies tajā kā mājās, t.i., justies ar to saistīts dziļi radniecīgi.

Maņas ir orgāni, caur kuriem bērns grib pārdzīvot šo radniecību. Sajūtas savieno patiesības saturu ar miesu un dvēseli. Jebkāds abstrakts, saprātīgs, teorētisks pasaules izskaidrojums novirza bērnu no gribas un sajūtu dziļumiem, kas viņu eksistenciāli savieno ar pasauli, ar dabu un ar kultūru.

Ja mēs gribam bērnu stiprināt, tad viņam jāļauj, brīvi veidojot savu spēli, just, gribēt, taustīt, garšot utt.. Ja mēs gribam bērnu vājināt, tad mēs varam barot viņu ar teorētiskiem, abstraktiem un aizspriedumainiem skaidrojumiem, kurus viņš nekādi nevar izjust. Savukārt elektronika galīgi laupa bērnam iespēju caur maņām komunicēt ar īstenību, jo tās darbības veids ir nesaprotams un tādēļ nesajūtam.

Visi praktiskie kultūras elementi: būvēšana, rakšana, formēšana un izjaukšana, kur var pārdzīvot spiedienu un pretpiedienu, arī cepšana, kokapstrāde, šūpošanās, balansēšana, rāpošana, kāpelēšana, tāpat fantāzijas nodarbināšana gleznojot, veidojot, spēlējot teātri, dziedot, dejojot – visas šīs aktivitātes pieder pie pirmās audzināšanas saknes, kuru var nosaukt par audzināšanas priekšmetu jeb par audzināšanas KAS. Un, jo tālāk, jo lielāku lomu sāk spēlēt otrā sakne, ko var nosaukt par audzināšanas metodēm jeb par audzināšanas KĀ, kas šodien lielākoties traucē pieaugušajiem un mulsina viņus.

2.Brīvības spēja

Šis KĀ arvien pamatotāk, jo tālāk cilvēce attīstās, jāapzīmē ar vienu noteiktu jēdzienu, proti, **nepieciešamība pēc brīvības**. Ja mēs sapratīsim, kas aiz šī jēdziena stāv, mēs iepazīsim arī otro izglītības un bērnu spēles sakni. Ar ko tā ir saistīta? Tā paliek mums mīkla un traucēklis, ko mēs ar dažādiem „audzināšanas” līdzekļiem cenšamies apkarot, ja vien neļaujam Rūdolfam Šteineram sevi apskaidrot par šo fenomenu. Pēc viņa vārdiem cilvēces attīstības gaitā cilvēka nepieciešamība pēc brīvības, – kas agrāk, pirms gadsimtiem bija jauno pieaugušo dzīves pazīme, kad beidzās mācību laiks un jaunietis devās pasaulē, lai apgūtu kādu profesiju kā amatnieka māceklis vai students –, šodien sākas jau bērnībā un, jo tālāk, jo agrāk.

Jādomā, ka nav tālu tas laiks, kad zīdains gribēs būt brīvs un pats noteikt, kas viņam ir vajadzīgs. Tas nozīmē, ka jau mazs bērns vairs neko – ne pārtiku, ne apģērbu, pat ne māti – nepieņem kā dotu un pašsaprotamu. Ir skaidrs, ka, ja netiks saprasts, kā var pareizi gandarīt šo tieksmi pēc brīvības, tad jau mazs bērns kļūs par **revolucionāru** ar visām no tā izrietošajām graujošām sekām un blakus parādībām.

Visi vēlākie pedagoģiskie un terapeitiskie pasākumi nesniedzās līdz šai saknei un tādēļ nav efektīvi. Agresivitāte vai ķermeņa reakcija ar alerģiju ir mēģinājumi visos esamības līmeņos **vai nu panākt brīvību, vai, ja tas neizdodas, iztraucēt vai pat sagraut paša dzīves pamatus**.

Ja mēs iepazīstam un saprotam šo otro mūsdienu bērnu spēles sakni, t.i., viņa (paš)izglītošanas sakni, tad mēs iepazīstam arī šo vienīgo stingro likumu: **tikai tad, ja mēs paši esam brīvi un spējam ļaut citiem būt brīviem, bērns mums seko, kad mēs darbojamies radot aktuālo kultūru, t.i., ja mēs tieši pašreizējā mirklī esam radoši kopā ar bērnu!**

Jaunas pedagoģijas būtība pastāv ne vien tajā, ka mēs ar saviem darbiem spējam kalpot bērnam par paraugu, bet gan tajā, KĀ mēs nākam pretī viņa karaliskai tieksmei pēc brīvības.

No mums tiek gaidīts, lai mēs tā stiprinātu un iezemētu šo tieksmi pēc brīvības, lai tā savulaik varētu kļūt par brīvības spēju. Tas nozīmē arī to, ka pastāv moderna, **garīga bērna sagatavošana pirms dzimšanas**. Katrā no mūsu bērniem dzīvo pravietiska nojausma par cilvēces nākotni, kas patiešām nav viegla. Tādēļ mums nav jācenšas viņus pamācīt, bet gan no viņiem jāmacās saskatīt šo nākotni un jāpalīdz viņiem izveidot šai nākotnei nepieciešamās spējas.

3. Bērniem spēlējot turpinās viņu ķermeņa veidošanās

Trešā sakne ir tik acīmredzama, ka jābrīnās, kādēļ tā netiek visur atpazīta un izmantota. Laikā no apaugļošanas līdz piedzimšanai katrs cilvēks iziet attīstības ceļu no neredzama līdz fiziski redzamam, miesīgam veidolam. Process, kurā cilvēks piedalās ne tikai ar visiem saviem spēkiem, sulām un audiem, bet arī ar visu savu gribu, seko vienam noteiktam likumam, proti, bioloģiskas atkārtošanas likumam, pēc kura katrs embrijs atkārti visas iepriekšējās evolūcijas gaitā izietās viņa sugas attīstības pakāpes; tas ir tā sauktais **embrionālās attīstības bioģenētiskais likums**.

Sakarā ar to nav saprotams, kādēļ laiks tūlīt pēc dzimšanas – pirmā dzīves septiņgade jeb spēles vecums – netiek uztverts kā tiešs un reāls visa šī eksistenciālā procesa turpinājums. Ja mēs saprotam bērnu spēli kā embrionālās uzbūves turpinājumu, kā atbrīvojušos, visu caurstrāvojošo ķermeni būvējošo kustību, tad jāiepazīst arī šo spēku daba un jāmācās ar tiem apieties tā, lai netraucētu to darbu, bet pēc iespējas to veicinātu.

Ja mēs aplūkojam spēku darbību nevis ārēji bioloģiskā ziņā vai abstrakti antropoloģiski, bet gan mākslinieciski, dinamiski kā kustību un formu norises, kā uzbūvi un noārdīšanu, kā cīņu par dzīvību vai nāvi, tad mēs nonākam jomā, ko vistīrāk pārstāv mākslas: plastiskā un muzikālā, kā arī dramatiskā māksla. Ja mēs izsekosim lielā embriologa Eriha Blehšmita (*Erich Blechschmidt*) izklāstījumiem par embrija attīstības likumsakarībām, mēs atskarsim, ka visi veidojošie un noārdošie procesi, kas kopā paveic nepārtrauktas pārveidošanas norises veidojamajā organismā, darbojas kā neredzams mākslinieks, kas radoši strādā ar sulu plūsmām un substancēm mātes organismā.

Tādēļ pirmos septiņus gadus bērna videi arī jābūt plastiskai, muzikālai, kas nāk pretī spēlējošam bērnam mātes kustībās, žestos, dziesmās un runā, mātes rokās, kas viņu nes, sargā un kopj. No šiem žestiem brīvi mākslinieciski jāizveido bērna vide, kas atbilst trešajai bērna spēles saknei, bērnudārzam (*Bauhütte*).

Tātad no trīskāršās saknes: pirmkārt, no katrā individualitātē pamatotās garīgās kultūras atkārtošanas, otrkārt, no garīgi pamatotas tieksmes pēc brīvības, kas norāda uz nākotni, un, treškārt, no bērna individualitātes radošās gribas dziļumiem izrietošā ķermeņa attīstība, kas turpinās fiziskajā pasaulē, pateicoties iespējai atrast plastiski muzikālos spēkus, no šīs trīskāršās saknes izaug spēle.

Tā ir vienmēr seno kultūras elementu atdarināšana, tā ir vienmēr ķermeņa veidošana, pārveidošana līdz par smadzeņu strukturēšanu. Un tas vienmēr ir vingrinājums ceļā uz mūsu pašu brīvību, ja mēs uztveram bērna taustiņos pēc paša brīvības un palīdzam viņam rast līdzsvaru starp nepieciešamību un brīvību.

Spēlē rod pamatojumu cilvēka sākotnējā attīstības griba, tieksme pēc pastāvīgas pārveidošanās. Nākotnes pedagogijai būs jāreķinās ar visām šīm bērna spēles saknēm, lai izveidotu viņa pareizai attīstībai nepieciešamo vidi.